TÜRKİYE'NİN KARADENİZ'DE OLUŞTURDUĞU BÖLGESEL EKONOMİK BÜTÜNLEŞMELER EKSENİNDE KARADENİZ EKONOMİK İŞBİRLİĞİ ÖRGÜTÜ'NÜN TARİHSEL GELİŞİMİ

Meral BALCI*

Yeşim KARADENİZ**

Öz

Soğuk Savaş sonrasında terörizm, yasa dışı göç, uyuşturucu kaçakçılığı ve çevre sorunları durumların oluşturduğu tehlikeli ortam Türkiye'nin güvenliğini yeniden gözden geçirmesine neden olmuştur. Sovyetler Birliği'nin 1990'lı yıllarda dağılması ile birlikte yaşanan uluslararası gelişmeler de beraberinde bölgeselleşme faaliyetlerini getirmiştir. Dünya konjonktüründe oluşan bu siyasal değişimler ve kaotik ortam bölgeselleşme ekseninde küreselleşme hareketlerinin de hız kazanmasına neden olmuş ve uluslararası ekonomik faaliyetler ön plana çıkmıştır. Bu çerçevede Karadeniz'e kıyısı olan ve ekonomik gelişmişlik düzeyi bakımından birbirine benzer ülkeler Türkiye öncülüğünde örgütlenmiş ve 25 Haziran 1992 günü Karadeniz Ekonomik İş birliği Örgütü kurulmuştur. Bu bağlamda Karadeniz Ekonomik İş Birliği Örgütü, ekonomik bağların güçlenmesi ve bölge güvenliğinin uzun vadede sağlamlaştırılmasını hedefleyerek uluslararası ve bölgesel bir yapılanma amacı gütmüştür. Karadeniz bölgesinde var olan ülkeler arasında ekonomik ve siyasal bir iş birliğinin sağlanması yönünde adımlar atan örgüt, bu çerçevede birçok ülkenin herhangi bir baskı ile karşılaşmadan bir araya gelmesine imkân sağlamıştır. Ayrıca, Türkiye bu yapılanma ile bölgesel bütünleşmenin sağlanması için mücadele ederek Avrupa'da önemli bir etkinlik sağlamayı hedeflemiştir.

Bu bağlamda, bu çalışma ile Karadeniz Ekonomik İş birliği Örgütü'nün ortaya çıkışı ile tarihsel süreç içerisindeki gelişimi ve önemi detaylandırılarak ekonomik ilişkiler çerçevesinde siyasal konjonktür üzerindeki etkisi analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Ekonomi, Bölgesel Kalkınma, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü, Küreselleşme ve Bloklaşma.

* Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, mbalci@marmara.edu.tr

** YL. Öğrencisi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Anabilim Dalı, yesimkaradeniz@marun.edu.tr

Giriş

Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra, Karadeniz bölgesi uluslar arası sistemde giderek artan önemi ile dikkat çekmeye başlamıştır. 1990'lı yılların değişen siyasal sistemleri çerçevesinde küreselleşme kavramı etkin olmaya başlamış ve bu aşamada yeni devletler ortaya çıkmıştır. Bir taraftan da Karadeniz'in uluslararası sistemde etkin olması ve bu sistemin bir parçası haline gelmesi ile bölgede bulunan ülkeler dağılan ve bozulan Sovyet ekonomilerinden kurtulmak adına yeni bir değişim yaşanmasına neden olmuşlardır. Böylece değişim gösteren dünya sisteminde bölgesel ekonomilerin küresel iktisadi piyasalar ile bütünleşmesi adına Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü kurulmuştur. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü değişen bu yenidünya konjonktüründe önemli bir oluşum olmuştur. Karadeniz'in jeopolitik önemi bölgeselleşme kavramı ile ifade edilmiş ve bu bölgeselleşme kavramı Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü ile bütünleşmiştir. Bu süreç ile birlikte ekonomik bağların güçlenmesi ve bölgede güvenliğin sağlanması hedeflenerek hem uluslararası hem de bölgesel bir yapılanma amacı güdülmüştür. Karadeniz'de olan ülkeler arasında iktisadi ve siyasal bir işbirliğinin oluşumu yönünde katkı sağlayan bu işbirliği örgütü bölgesel bütünleşmenin oluşturulması için de mücadele etmiştir. Bu bağlamda çalışmanın ilk aşaması ile Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün oluşumu, tarihsel süreç içerisindeki gelişimi, amaç, yapı ve işleyişi detaylandırılmıştır. Son aşama da ise bölgesel bütünleşme açısından işbirliği örgütünün ekonomik ilişkiler ve siyasal konjonktür üzerindeki etkisi özellikle Türkiye açısından analiz edilmiştir.

1. Dünya Konjonktüründe Yaşanan Küresel Değişimler ile Birlikte Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün Oluşturulması

Kapitalist sistemin karşısında alternatif olarak ortaya çıkan sosyalist sistem, 1917 yılından itibaren Sovyetler Birliği ve daha sonra Doğu Avrupa ülkelerinde etkin bir şekilde görülmeye başlamıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı'da ABD, Doğu'da ise SSCB güç merkezli iki kutuplu bir dünya oluşmuş ve Soğuk Savaş dönemi boyunca iki ülke arasında yoğun bir rekabet yaşanmıştır. Bloklarda uygulanan kapitalist ve sosyalist sistemler rekabetin önemli bir aşamasını oluşturmuştur. Kapitalist sistemde ortaya çıkan sorunlara çözüm olarak yeniden yapılanma yöntemi çerçevesinde çözümler üretilmiş ve bu durum Almanya, Japonya gibi yeni ekonomik güçlerin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Sosyalist sistemde ise sorunlar tam anlamı ile

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
çözülememiş ve bu durum sistemin sonunu getirmiştir. 1980'li yıllarla birlikte gözlemlenen halk hareketleri, 1989 yılından itibaren sistemin çökmesi ile birlikte siyasal ve iktisadi alanda büyük değişimlerin yaşanmasına yol açmıştır. Doğu Avrupa ülkelerinde uygulanan siyasal ve iktisadi sistemin değişmesi İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki etkin güç olan iki kutuplu dünya düzenini yıkmıştır. Bu yıkımın beraberinde getirdiği büyük değişim sonrasında dünya konjonktüründe küreselleşme ve çok amaçlı bölgesel karakterli uluslar arası bütünleşme yönünde yeni bir düzen inşa etme süreci başlamıştır. Oluşturulan bu yeni düzende siyasal bloklaşmalar yerini iktisadi bloklaşmalara bırakmıştır (Balkır, 1993: 13). 20'nci yüzyılın ikinci yarısından itibaren yaşanan bu değişimler ile birlikte dünyada etkinliği hissedilen bölgeselleşme ve bloklaşma hareketleri ile küreselleşme hareketi, uluslar arası ekonomik ilişkilerde gün geçtikçe önemli bir yer tutmaya başlamıştır. Bu bağlamda Türkiye, dünya ülkeleri ile işbirliği için farklı modeller geliştirmiş ve Avrupa'nın bütünleşme aşamasında aktif rol oynamıştır (Karluk, 2014: 543). Karadeniz'de bölgesel ekonomik kalkınmayı amaçlayarak oluşturulan Karadeniz Ekonomik İşbirliği, uluslar arası bütünleşmeyi hedeflemenin yanı sıra siyasal alanda da yeni bir düzenin oluşumuna katkı sağlamayı amaçlamıştır. Bu çerçeve de Karadeniz'de hâkimiyet alanı olan devletler, bölgede refahı artırabilmek adına bir araya gelmişlerdir. 1990'lı yıllarda etkin olarak konuşulmaya başlanan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü ile ekonomik işbirliğine uygun ortam yaratarak bölge ekonomisini canlandırmak ve bölge ekonomisi adına oluşturulacak yeni ortamda uluslar arası barış ve güven ortamına katkı sağlanmak hedeflenmiştir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği ile ilgili görüşmeler 1990 yılında başlamış ve görüşmeler sonrasında sağlanan ilke anlaşması çerçevesinde ilk toplantı 19-21 Aralık 1990 tarihleri arasında Ankara gerçekleşmiştir. Bu ilk toplantının ardından 12-13 Mart 1991 tarihlerinde Bükreş, 23-24 Nisan 1991 tarihlerinde Sofya, 11-12 Temmuz 1991 tarihlerinde ise Moskova'da toplantılar gerçekleştirilerek işbirliği ile ilgili temel bir metin üzerinde uzlaşmaya varılmıştır. 25 Haziran 1992 günü İstanbul'da düzenlenen Zirve Toplantısına katılan devletlerin, Devlet veya Hükümet Başkanları tarafından "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Zirve Bildirisi" imzalanmıştır. Böylece Karadeniz Ekonomik İşbirliği, "İstanbul Bildirisi" ile resmi olarak işlerlik kazanmıştır (Karluk, 2014: 545). Karadeniz'e kıyısı bulunan ve ekonomik gelişmişlik düzeyi bakımından birbirine benzer Arnavutluk, Bulgaristan, Ermenistan, Gürcistan, Azerbaycan, Moldova, Rusya Federasyonu, Ukrayna, Romanya ve Yunanistan'ın Türkiye önderliğinde örgütlenmesi sonrasında 25 Haziran 1992 günü Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü kurulmuştur. Karadeniz Ekonomik

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
İşbirliği Zirve Bildirisi'ni imzalayan devletler, işbirliği örgütünün kurucu üyeleri olarak kabul edilmiş ve bu devletler 25 Haziran 1992 tarihli Boğaziçi Açıklaması'nda, 30 Haziran 1995 tarihli Karadeniz Ekonomik İşbirliği Katılımcı Devletleri Yüksek Düzeyli Toplantısının Bükreş Bildirisi ve 25 Ekim 1996 tarihli Karadeniz Ekonomik İşbirliği Katılımcı Devletleri, Devlet ya da Hükümet Başkanları Moskova Bildirisi'nde de Birleşmiş Milletler Şartı'nda, Helsinki Nihai Senedi'nde ve Yeni Avrupa için Paris Şartı'nda yer alan ilkeleri benimsediklerini ifade etmişlerdir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü Şartı 5 Haziran 1998 günü Yalta'da gerçekleştirilen Devlet veya Hükümet Başkanları zirvesinde imzalanarak 1 Mayıs 1999 günü yürürlüğe girmiştir. Türkiye, Sözleşme'yi 5 Haziran 1998 günü imzalamış ve 23 Haziran 1999 günü onaylamıştır. Sözleşmenin onaylanmasına ilişkin 4392 sayılı kanun, 23 Haziran 1999 günü TBMM'de kabul edilmiş ve 25 Haziran 1999 tarihli 23736 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır[1] (Topal, 2012: 502-503).

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü Şartı'nın 1. maddesine göre işbirliği, kurucu üyeler tarafından bölgesel bir iktisadi örgüt olarak kurulmuştur. Ekonomik işbirliği temeli üzerine inşa edildiği belirtilen örgütün kurucu belgesi olan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü Şartı'nın 4. maddesi, aktif hale getirilmek istenen işbirliği alanlarıyla ilgilidir. Bu maddeye göre üye devletler, işbirliği örgütü tarafından kabul edilen ilkelere uygun olarak, üyelerinin milli ekonomilerinde sürdürülebilir kalkınmayı ve üye devletlerde yaşayan vatandaşların sosyal refah ve kalkınmasını sağlamayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda da, beşeri, tabii ve diğer kaynakların daha etkin bir biçimde kullanılması hedeflenmektedirler. Bu amaçlar ve hedefler perspektifinde ticaret ve ekonomik kalkınma; bankacılık ve finansman; iletişim; enerji; ulaşım; tarım ve tarıma yönelik sanayi; sağlık ve eczacılık; çevrenin korunması; turizm; bilim ve teknoloji; istatistikî veri ve ekonomik bilgi değişimi, gümrükler ve diğer sınır yetkilileri arasında isbirliği; insan ilişkileri; örgütlü suçlarla ve uyuşturucu, silah ve radyoaktif madde kaçakçılığı, her turlu terör hareketi ve yasadışı göç ile mücadele alanlarında veya Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü Dışişleri Bakanları Konseyi'nin alacağı kararlar doğrultusunda ilgili diğer herhangi bir alanda işbirliğinin gerçekleştirileceği ifade edilmiştir. Tek tek belirtilmiş olan işbirliği alanları incelendiğinde, genel olarak doğrudan veya dolaylı olarak ekonomik nitelikli faaliyet alanları olduğunu söylemek

[1] Detaylı bilgi için: Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü Şartının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun, https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/KANUNLAR_KARARLAR/kanuntbmmc083/kanuntbmmc083/kanuntbmmc08304392.pdf

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

mümkündür. Fakat tüm bunlara ek olarak, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'ne karşı, uluslar arası siyasette Soğuk Savaş sonrası ortaya çıkan yeni yapının yansımalarına yönelik alanların da kapsam içine alındığı gözlemlenmektedir. Her ne kadar Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün amaçları arasında, barışı ve istikrarı sağlamak olsa da "örgütlü suçlar ve uyuşturucu, silah ve radyoaktif madde kaçakçılığı, her çeşit terör hareketi ve yasadışı göç ile mücadele" gibi oldukça geniş çaplı ve ekonomi haricinde "güvenlik" öncelikli bir alan yaratılmış olması son derece önemlidir. Sonuç olarak, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü Dışişleri Bakanları Konseyi'nin kararlarına göre başka işbirliği alanları oluşturabilme yetkisi, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nü sadece ekonomik işbirliği temelli bir örgüt olmanın dışına çıkarmaktadır. Bu perspektif şaşırtıcı değildir çünkü Soğuk Savaş sonrası dünya siyasetinde ortaya çıkan ekonomik yapı, işbirliği alanları arasına kalın çizgiler oluşturmaya izin vermemektedir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nde olan işbirliği alanlarındaki çeşitlilik ve yaygınlık, bu anlamda büyük bir önem taşımaktadır (Özarslan, 2012: 135- 166).

1.1. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün Amaçları

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün amaçları kuruluş anlaşmasında altı madde olarak belirlenmiştir. Belirlenen bu maddeler ile ilk olarak dostluk ve komşuluk ilişkilerinin karşılıklı saygı, güven ve işbirliği ruhu ile sağlamlaştırılmasına yönelik kararlar alınmıştır. Ayrıca ikili ya da çok taraflı uluslar arası hukuk kuralları ve ilkeleri temeli çerçevesinden hareketle iş hayatını ve iktisadi işbirliğine katılan şirket ve kuruluşların girişimlerini desteklemek Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün başlıca amaçları arasında yer almaktadır (Topal, 2012: 503). Ayrıca, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü iktisadi ilişkilerin güçlenmesi ve bölgesel güvenliğin uzun sürede sağlamlaştırılmasını hedefleyerek hem uluslar arası hem de bölgesel bir yeniden yapılanma sürecinin amacını gütmektedir. Bu çerçevede üye ülkelerin coğrafi yakınlıkları ve ekonomik düzeylerinin benzerliğinden yararlanılmış ve oluşturulacak iktisadi, ticari, bilimsel vb. işbirliği hareketlerinin Karadeniz bölgesinde barış ve huzur ortamı yaratması öngörülmüştür. Karadeniz bölgesinde var olan ülkeler arasında iktisadi ve siyasal bir işbirliğinin sağlanması yönünde adımlar atan bu örgüt aynı zamanda birçok ülkenin herhangi bir baskı ile karşılaşmadan bir araya gelmesine de imkân sağlamıştır.

1.2. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün Yapısı ve İşleyişi

İşbirliği örgütünün yapısı incelendiğinde üye devletlerin Devlet ya da Hükümet Başkanları'ndan oluşan Zirve'nin hemen sonrasında Karadeniz Ekonomik

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
İşbirliği Örgütü'nün en yüksek karar alma organı olarak "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Dışişleri Bakanları Konseyi" görev yapmaktadır. Bu konsey, Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin işleyişinden, gözlemci üye statüsünün belirlenmesinden, iç tüzüğün kabulünden ve değiştirilmesinden sorumludur. Konsey Başkanı olan kişi dönem başkanlığını üstlenen ülkenin Dışişleri Bakanı'dır (Karluk, 2014: 546). Karadeniz Ekonomik İşbirliği, Dışişleri Bakanları Konseyi'ne bağlı olarak faaliyet gösteren çalışma grupları oluşturulmuştur. Oluşturulan çalışma grupları şu şekilde sıralanabilir: Bilim ve Teknolojide İşbirliği Çalışma Grubu, Banka ve Finans Çalışma Grubu, İstatistiksel Veri ve Ekonomik Bilgi Değişimi Çalışma Grubu, Örgütsel Konular Çalışma Grubu, Sağlık ve Eczacılık Çalışma Grubu, Ulaşım Çalışma Grubu, Acil Durum Çalışma Grubu, Suçluluğun Önlenmesi Çalışma Grubu, Ticari ve Ekonomik Gelişmeler Çalışma Grubu, Komünikasyon Çalışma Grubu, Çevre Koruması Çalışma Grubu, Tarım ve Tarım Sanayii Çalışma Grubu, Uzmanlar Geçici Çalışma Grubu. Bu çalışma grupları somut projeler üzerinde çalışmalarını sürdürmektedir (Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü, www.tarim.gov.tr ET: 01.08.2018). Yüksek Yöneticiler Komitesi ile merkezi İstanbul'da bulunan Uluslararası Daimi Sekretarya Dışişleri Bakanları Konseyi'ne bağlı alt organlar olarak faaliyet göstermektedirler. Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin Uluslararası Daimi Sekretaryasının, 10 Aralık 1992 günü Antalya'da gerçekleştirilen Karadeniz Ekonomik İşbirliği Dışişleri Bakanları Toplantısında kurulmasına karar verilmiş ve Sekretarya 3 Mayıs 1993 günü göreve başlamıştır. Sekretaryanın üstünde direktör bulunmakta ve bu direktör dönem başkanına karşı sorumlu olarak görev yapmaktadır. Sekretarya'nın görevleri arasında taslakların hazırlanarak katılan ülkeler tarafından verilen resmi evrakların dağıtılması, Karadeniz Ekonomik İşbirliği toplantılarına idari destek sunulması ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği belgelerini korumak amacı ile arşiv faaliyetlerinin yerine getirilmesi yer almaktadır (Harp Akademileri, 1995: 11).

İşbirliği örgütünün yapısındaki önemli bir organ olan "Karadeniz Ekonomik İşbirliği Konseyi" ise 31 Ağustos 1993'te oluşturulmuştur. Konsey, işbirliğine katılan ülkelerin iş çevrelerini temsil etmektedir. Özellikle, çalışmalarında başta Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası olmak üzere, uluslar arası finansman kuruluşları ile yakın işbirliği fırsatlarını incelemektedir (Karluk, 2014: 547). 31 Ağustos 1992 günü İstanbul'da gerçekleştirilen görüşmede, Karadeniz Ekonomik İşbirliği ülkelerinin özel teşebbüslerini temsil eden bir yapının kurulması ve bu yapının İstanbul merkezli olmasına karar verilmiştir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Konseyi, 11 üye ülke arasında ticaret odaklı iş

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
temasını geliştirmeye yönelik çalışmalar yürütmektedir. Bu çalışmalar ile bir taraftan özel sektörün iktisadi ve doğal kaynaklarının değerlendirilmesi hedeflenmekte diğer taraftan ise farklı alanlardaki yatırım planlamalarının bir araya getirilerek oluşumuna maddi destek sağlanmaktadır. Ayrıca bu planların başarılı bir şekilde gerçekleşebilmesi için enerji, iletişim ve ulaşım gibi altyapıdaki yatırımların faaliyet gösterebilmesi adına işbirliğine üye tüm ülkeler, kamu kurumlarına destek sağlamaktadır. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Konseyi başkanlığını, Karadeniz Ekonomik İşbirliği dönem başkanlığı görevini yapan ülkenin temsilcisi yürütmektedir. Başkan, yönetim kurulunca belirlenen kararlarının hayata geçirilmesi aşamasında etkin olmaktadır. Ayrıca Karadeniz Ekonomik İşbirliği amaçlarına uygun olarak Karadeniz Ekonomik İşbirliği Konseyi politikalarının yürütülmesine uygun ortamı yaratmaktadır. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Konseyi Yönetim Kurulu, üye ülkeler tarafından belirlenen 11 temsilciden oluşmaktadır. Kurul her ay en az bir kere toplanır ve yeni üyenin kabul edilmesi, gözlemcilik statüsünün tanınması, yeni alt organların kurulması, iç tüzüğün kabul edilmesi ve değişimiyle ilgili konular üzerinde çalışmalar yürütmektedir (Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü, www.tarim.gov.tr ET: 01.08.2018).

"Karadeniz Kalkınma ve Ticaret Bankası", Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün finansal birimi olarak etki göstermektedir. Bu banka Yunanistan'da kurulmuştur ve ortak bölgesel projeleri geliştirmek için üye ülkelere gereken maddi kaynakları sağlayan bir mekanizma olarak planlanmıştır. En az altı üye devletin milli parlamentosunda onaylanmasının ardından Karadeniz Ticaret ve Kalkınma Bankası yürürlüğe girerek işbirliği örgütünün yapısı çerçevesinde finansal destek oluşturacaktır (Harp Akademileri Basımevi, 1995: 15). Bölgedeki yatırım projelerinin faaliyete geçirilmesini sağlamak amacıyla, kuruluşundan hemen bir yıl sonra, uluslararası bankalar ve kredi kuruluşlarıyla ilişkileri geliştirmesine karar verilmiştir. Banka kar amacı ile oluşturulmamıştır. Amaç bölge ülkelerinin kalkınması aşamasında ucuz kredi sağlanması olmuştur (Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü, www.tarim.gov.tr, ET: 01.08.2018).

"Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi" ise, 26 Şubat 1993 günü Bulgaristan ve Yunanistan'ın haricindeki Karadeniz Ekonomik İşbirliği'ne üye ülkelerin İstanbul'da gerçekleştirilen bir toplantı sonrasında imzaladıkları bildirge ile oluşturulmuştur (Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi ve Türkiye Açısından Önemi, http://nejatcogal.com/category/manset/2015/06/09/karadeniz-ekonomik-isbirligi-bolgesi-keib-ve-turkiye-acisindan-onemi/ ET: 01.08.2018). Karadeniz

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi'nin amaçları, Karadeniz Ekonomik İşbirliği'ne üye ülkelerin, Devlet ve Hükümet Başkanları görüşmesinde ve Dışişleri Bakanları Konseyinde belirlenen kararların hayata geçirilebilmesi adına gerekli kanuni yeniliklerin yapılmasını sağlayarak, Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin ideal hedeflerinin üye ülkeler tarafından benimsenmesi için çalışmalar yürütmek, demokrasinin gelişimine katkı sağlayarak, uluslararası diğer örgütler ile Karadeniz Ekonomik İşbirliği ülkeleri arasındaki işbirliğini geliştirmek olarak kısaca ifade edilebilir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi'nin en yüksek karar alma organı Genel Kurul'dur. Genel Kurul, üye ülkelerin nüfuslarına göre hesaplanarak belirlenen 70 görevliden oluşmaktadır. Türkiye'yi temsil eden grubun üyeleri 9 görevliden oluşmaktadır. Başkanlık görev süresi bir yıl olarak belirlenmiş ve işbirliğine üye ülkelerin parlamento başkanlarınca rotasyon yöntemine uygun olarak yürütülmektedir. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi'nin diğer bir kurumu olan Daimi Komite üye ülkelerin delegasyon başkanlarından oluşmaktadır. Daimi Komite, Asamble kararlarının uygulanıp uygulanmadığını takip ederek komisyonların faaliyetlerinin devamını sağlayarak, Asamble toplantılarının gündem başlıklarını, tarihini ve yerini belirleyerek, bütçeyi kabul eder ve Genel Kurul'un onayına sunmaktadır. Böylece hem fonlar idare edilmiş olur hem de diğer uluslararası kuruluşlarla işbirliği sağlanır. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Parlamenter Asamblesi'nin üç tane önemli komisyonu bulunmaktadır. Hukuki ve Siyasi İşler Komisyonu, Kültür, Eğitim ve Sosyal İşler Komisyonu, Ekonomi, Ticaret, Teknoloji ve Çevre Komisyonu olarak oluşturulan bu üç komisyon uzmanlık alanlarına göre alt komisyonlar oluşturma yetkisine sahiptir (Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü, www.tarim.gov.tr, ET: 01.08.2018).

2. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün Bölgesel Entegrasyon Çerçevesinde Faaliyetleri

Türkiye'nin öncelikli stratejik bölgelerinden olan Kafkaslar ve Balkanlar arasında bir köprü niteliği taşıyan Karadeniz Bölgesi, tarihsel süreçten günümüze kadar çevre ülkeler için sürekli olarak yüksek önem taşımaktadır. Zengin doğal hammadde ve enerji kaynaklarına sahip olunması ile birlikte Avrupa, Kafkasya, Asya Ulaşım Koridoru varlığı Karadeniz Bölgesi'ne duyulan uluslararası ilgiyi günümüzde de devamlı olarak artırmaktadır. Karadeniz Havzasındaki işbirliği imkânları değerlendirildiğinde, Türkiye bölgenin en kapsayıcı ve en etkili ekonomik örgütü olan Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin kuruluşunda önemli role sahip olmuştur. İşbirliği örgütünün kuruluşundan itibaren faaliyetlerine aktif katılım sağlamakta ve

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
Sekretarya'sına ev sahipliği yapmaktadır. Ayrıca, uluslararası toplumun Karadeniz'e artan ilgisinden yararlanarak, Karadeniz Ekonomik İşbirliği çerçevesinde somut işbirliği projelerinin hayata geçirilmesi için çalışmaktadır. Böylece Türkiye, Örgüt'ün etkinliğinin daha da arttırılması için yoğun çaba harcamaktadır. Türkiye, Karadeniz Ekonomik İşbirliği ile Avrupa Birliği arasında gelişmekte olan ilişkileri ve her iki örgüt arasında kurumsal işbirliği oluşmasını desteklemektedir. Avrupa Birliği Komisyonu 2007 Haziran ayından bu yana Karadeniz Ekonomik İşbirliği nezdinde gözlemcilik statüsüne sahiptir. Avrupa Birliği'nin Karadeniz Sinerjisi'ne görünürlük ve uyum kazandırmayı hedeflediği ilk üst düzey siyasi etkinlik 14 Şubat 2008 tarihinde Ukrayna'nın Karadeniz Ekonomik İşbirliği Dönem Başkanlığı sırasında, Kiev'de "Karadeniz Bölgesi Ülkeleri ve AB Dışişleri Bakanları Toplantısı" başlığı altında gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıya esas itibariyle Karadeniz Ekonomik İşbirliği ve Avrupa Birliği Dışişleri Bakanları katılmıştır. Toplantı, Karadeniz Ekonomik İşbirliği ile Avrupa Birliği arasında Bakan düzeyinde yapılan ilk toplantıdır ve bu yüzdendir ki büyük önem taşımıştır. Kiev'de yapılan toplantı sonunda, "Geniş Karadeniz Bölgesi Ülkeleri ve Avrupa Birliği Dışişleri Bakanları Toplantısı Ortak Açıklaması" yayınlanmıştır. Avrupa Birliği ile tamamı Karadeniz Ekonomik İşbirliği üyesi olan Geniş Karadeniz Bölgesi ülkeleri arasında ulaştırma, enerji, örgütlü suçla mücadele ve ticaret gibi alanlarda proje bazında işbirliği geliştirilmesine yönelik siyasal irade sergilenmiş ve söz konusu alanlarda işbirliğinin temeli atılmıştır (TC Dışişleri Bakanlığı, 2013). Türkiye, Karadeniz Ekonomik İşbirliği başkanlığını 15 Aralık 2012 de Ukrayna'ya devretmiş, böylece Ukrayna'nın 1 Ocak'tan 30 Haziran 2013'e kadar sürecek olan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü dönem başkanlığı resmi olarak başlamıştır. Tüm bunlara ek olarak Ukrayna, 2013 yılında Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) dönem başkanlığını da yapmıştır. Ayrıca Ukrayna yönetimi, AGİT başkanlığı süresinde insan ticaretine karşı mücadele vaadinde bulunmuştur (Ardıl, http://avekon.org/papers/661.pdf, ET: 01.08.2018).

Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin küresel ve bölgesel gelişmeler karşısında etkinlik ve görünürlüğü artmaktadır. Nitekim Karadeniz Ekonomik İşbirliği 20. Kuruluş Yıldönümü Devlet ya da Hükümet Başkanları Zirvesi, Türkiye-Sırbistan eş başkanlığında 26 Haziran 2012 günü İstanbul'da gerçekleşmiştir. Gerçekleştirilen bu zirvede küresel ve bölgesel ekonomik gelişmeler ışığında Karadeniz Ekonomik İşbirliği'ne yeni bir görünüm kazandırılması, etkinliğin artırılması ele alınmış ve işbirliğinin önümüzdeki on yıllık sürece dair hedeflerini belirleyen Ekonomik Gündem Belgesi kabul edilmiştir. Bu belge,

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
ticaret, ulaştırma, enerji, haberleşme, bilim ve teknoloji, turizm ve eğitim başta olmak üzere farklı alanlarda işbirliğinin 2020 yılına yönelik görünümünü ortaya koymaktadır (TC Dışişleri Bakanlığı, http://www.mfa.gov.tr/karadeniz-ekonomik-isbirligi-orgutu-_kei_.tr.mfa, ET: 14.08.2018).

Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün oluşumu Türkiye açısından ele alındığında özellikle iktisadi kalkınma politikaları çerçevesinde farklı avantajlı durumlar oluşturulması için çeşitli politikalar yürütülmüştür. Özellikle ulaşım ve iletişim sektörleri bu işbirliği sürecinin önemli bir aşamasını oluşturmuştur. Karadeniz Ekonomik İşbirliği, iletişim alanında üç projeyi planlamış ve hayata geçirmiştir. ITUR projesi ile Türkiye, Ukrayna ve Rusya denizaltından 3200 km.lik fiber optik kablo sistemi ile birbirine bağlanmıştır. Buna ek olarak KAFOS projesi, Türkiye, Bulgaristan, Romanya ve Moldova'nın katılması ile gerçekleşerek İstanbul, Varna ve Kişinev arasında doğrudan bağlantı kurulmasını sağlamıştır. Üçüncü önemli proje olarak Trans Balkan Hattı ile İtalya, Makedonya, Arnavutluk, Bulgaristan ve Türkiye birbirine bağlanmıştır. Diğer taraftan üye ülke yetkili kişileri demiryolu ve karayolu ulaşımının, limanların ve bölgedeki deniz yollarının haritasını çıkartarak Karadeniz Ekonomik İşbirliği üye ülkelerinin 2005 yılına kadar milli altyapı ve tercihli yollarını saptamıştır. Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü, dört önemli ulaştırma projesi üzerinde durmuştur. Bunlar, Baltık Denizi, Orta Rusya, Azak ve Karadeniz arasında Pan Avrupa koridoru, Adriyatik Denizi, Karadeniz ve Orta Asya arasında Pan Avrupa 8. koridoru, Tuna, Don, Volga Nehirleri arasında Pan Avrupa 7. Koridoru ve Karadeniz Pan Avrupa Ulaştırma Alanı'dır (Oktay, 2003: 243-253). Ancak Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü dünyada yaşanan küreselleşme faaliyetlerine eş zamanlı olarak Türkiye'nin dünya ile bütünleşmesine katkı sağlamış ve bölgedeki dostluk esasına dayanan barış ve huzur ortamının ülkeler arasında iktisadi bir birliktelik getirmesi ile çeşitlenmiş olsa dahi Türkiye'nin öncülüğünde oluşturulan işbirliği örgütü kuruluşundan itibaren geçen süreçte beklenen başarıya ulaşamamıştır. Örneğin; ülkeler birbirlerinin vatandaşları için uyguladıkları vizeleri kaldıramamışlar, üye ülkeler çifte vergilendirmenin önlenmesi ile karşılıklı yatırımların teşvik edilmesi ve bu yatırımların korunmasına yönelik çok taraflı anlaşmalar imzalayamamışlardır (Karluk, 2014: 549).

Sonuç

Bu çalışmada, Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü kuruluş süreci, yapısı ve faaliyetleri, bölgesel güç ve siyasal entegrasyon çerçevesinde ele alınarak analiz edilmiştir. Soğuk Savaş sonrasında dünya konjonktüründe oluşan

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

yenidünya düzeni çerçevesinde ortaya çıkan Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü, üye ülkeler arasında ekonomik iş birliği temelinde barış ve huzur ortamı yaratmayı hedeflemiştir. Böylece hem bölgesel asayiş sağlanmış hem de ortak işbirliği alanları oluşturulmuştur. Enerji ve ticaret yollarının üzerindeki jeostratejik konumu ile Türkiye, yeni tehdit ve risklerin yoğunlaştığı Balkanlar, Kafkaslar ve Orta Doğu üçgeninin merkezinde yer almış ve etkin bir dış politika sürecine girmiştir. İkili ve çok taraflı birçok uluslararası örgütte yer alan Türkiye'nin içinde yer aldığı uluslararası örgütler arasında, Karadeniz Ekonomik İşbirliği'nin ayrı bir önemi bulunmaktadır. Nitekim Sovyetler Birliği'nin dağılması sürecinde, 1992 yılında Türkiye'nin öncülüğü ile kurulan Karadeniz Ekonomik İşbirliği, geçen 25 yıl içinde kurumsallaşmayı tamamlamış ve bölge ülkeleri için önemi her geçen daha büyük bir kabul gören platforma dönüşmüştür (Topal, 2012: 509). Ancak 2017 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen 25. Yıldönümü Zirvesi'nde Türk Dışişleri Bakanlığı'nın Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nde reforma yönelik çalışmaların yapılmasından ve böylece daha etkili, sonuç odaklı bir çalışmanın olmasından bahsedilmesi örgütün kendi içinde yenilikçi kararlar alarak değişmesinin sinyallerini vermiştir. Bu yüzdendir ki yatırımların daha geniş bir perspektif ile teşviki, desteklenmesi ve korunması gibi konularla ilgili daha net ve somut adımların atılması ve bu çerçevede sözleşmeler imzalanması beklenmektedir (Yalçınkaya, 2017, 1-16). Sonuç olarak Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü hem bölgesel kalkınma açısından hem de sürdürülebilir bir siyasal kalkınma açısından son derece önemlidir. Özellikle Türkiye'nin böyle bir oluşumun kurucu ülkesi olarak başından itibaren içinde yer alması ve yapıcı bir tavır sergilemesi güçlü iktisadi kalkınma ve aynı zamanda güçlü bir siyasal birliğin geleceği ve gelişimi açısından büyük önem taşımaktadır. Unutulmamalıdır ki Karadeniz'in bölgeselleşme faaliyetleri Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün etkisi ile gelişmeye devam etmektedir.

Kaynakça

Ardıl, Candidate Cemal. "Türkiye- Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü: 1996-2012 Dönemi Dış Ticaret İlişkileri, http://avekon.org/papers/661.pdf.

Balkır, Canan. *Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi (KEİB)*, İstanbul: TÜSİAD Yayınları, 1993.

"Karadeniz Ekonomik İşbirliği Bölgesi (KEİB) ve Türkiye Açısından Önemi". http://nejatcogal.com/category/manset/2015/06/09/karadeniz-ekonomik-isbirligi-bolgesi-keib-ve-turkiye-acisindan-onemi/, ET: 01.08.2018.

"Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü Şartının Onaylanmasının Uygun

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ
Bulunduğuna Dair Kanun". www.tbmm.gov.tr, ET: 01.08.2018.
"Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü". http://www.mfa.gov.tr/karadeniz-ekonomik-isbirligi-orgutu-_kei_.tr.mfa, ET: 14.08.2018.
"Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü". www.tarim.gov.tr, ET: 01.08.2018.
Karadeniz Ekonomik İşbirliği ve Türkiye, İstanbul: Harp Akademileri Basımevi, 1995.
Karluk, Rıdvan. *Küreselleşen Dünyada Uluslararası Kuruluşlar*, İstanbul: Beta Yayıncılık, 2014.
Osmançavuşoğlu Oktay, Emel. "Karadeniz Bölgesi'nde İşbirliği ve Avrupa Birliği'nin Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'ne Yaklaşımı." *Hacettepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21/1 (2003): 243-253.
Özarslan, Bahadır Bumin. "Soğuk Savaş Sonrası Karadeniz'de Güvenlik Politikaları ve Türk-Rus İlişkileri." *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, XII/1 (2012):135-166.
"TC Dışişleri Bakanlığı". http://www.mfa.gov.tr, 2013.
Topal, Coşkun. "Türkiye'nin Karadeniz Politikası ve Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü." *V. Karadeniz Uluslararası Sempozyumu*, (2014): 501-510.
Yalçınkaya, Alaeddin. "Kuruluşundan Günümüze Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü." *Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi,* 5/Özel Sayı (2017): 1-16.

FACULTY OF MARMARA POLITICAL SCIENCE ÜNİVERSİTESİ

MARMARA ÜNİVERSİTESİ YAYINEVİ

THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF ORGANIZATION OF THE BLACK SEA ECONOMIC COOPERATION ON THE AXIS OF REGIONAL ECONOMIC INTEGRATIONS FORMED BY TURKEY IN THE BLACK SEA REGION

Abstract

After the Cold War, the dangerous environment created by terrorism, illegal immigration, drug trafficking, environmental problems has led Turkey to review of its security. In addition, with the dissolution of the Soviet Union in the 1990s, the international developments brought regional activities in the agenda. These political changes in the world conjuncture and chaotic environment have caused globalization movements to gain speed in the region and international economic activities have come to the fore. Therefore, the countries which are on the Black Sea coast and are similar to each other in terms of economic development level were organized and established the Organization of the Black Sea Economic Cooperation on 25 June 1992. In this context, the organization of the Black Sea Economic Cooperation aimed at strengthening economic ties and strengthening regional security in the long term, aiming at an international and regional structure. The organization, which took steps to establish economic and political cooperation among the countries that exist in the Black Sea region, allowed many countries to unite without any pressure. In addition, Turkey aims to provide an important activity in europe by fighting for regional integration with this structure. In this context, the emergence of the Organization of the Black Sea Economic Cooperation and its development and importance in the historical process have been studied and the impact of the political conjuncture within the framework of economic relations has been analyzed.

Keywords: Turkey, Economy, Regional Development, Organization of the Black Sea Economic Cooperation, Globalization and Blocking.